

André-Jean Festugière, Epikúros a jeho bohové, Praha: Oikúmené 1996, 125 s.

Vydavatelství Oikúmené se rozhodlo předložit svým čtenářům klasickou publikaci z oblasti dějin filozofie. Festugièrova kniha totiž vyšla v prvním vydání v roce 1945 a od té doby ještě několikrát. Je třeba konstatovat, že oprávněně, a oprávněný je tedy i její překlad do češtiny.

Kniha má kromě dvou předmluv (k 1. a 2. francouzskému vydání) pět kapitol: I. Náboženská skutečnost na prahu helenistické doby, II. Epikúrův život, III. Epikurejské přátelství, IV. Epikúrovo náboženství a V. Epikúros a hvězdné náboženství.

V předmluvě k prvnímu vydání Festugière vychází z líčení základního problému řecké etiky, jímž byla myšlenka, že člověk není šťastný. Tento pesimismus však u Řeků nevede k pasivitě, nýbrž naopak k činorodosti. Situace se změnila v helenismu s vyřazením občanů z politického života. Řekové se obracejí do sebe. Kromě toho se potřebovali osvobodit od vztahu k Tyché – náhodě. Je příznačné, že Epikúros nepovažuje Tyché za bohyni.

První kapitola líčí myšlenkovou situaci, ve které se objevuje Epikúrovo učení. Zabývá se nejprve situací v klasickém a později v helenistickém období. V klasickém období bylo náboženství pevně spojeno se životem obce. Ale už za sofistů se objevuje krize náboženství plynoucí z konfliktu mezi občanským a individuálním náboženstvím. V něm zpočátku vítězilo náboženství občanské, o čemž svědčí Sokratova smrt. Stává se však pouhou rutinou v okamžiku, kdy městské státy ztrácejí svou samostatnost. Do popředí, alespoň ve vzdělaných vrstvách obyvatelstva, se dostává kosmické náboženství, k jehož tvůrcům patří Platón. Se vznikem a později rozpadem Alexandrovy říše se rozšiřuje pojem božství. Eratosthenés tvrdí, že existuje pouze jeden kosmický bůh a jednotliví bohové jsou pouze jeho místními projevy.

Po stručném vyličení Epikúrova života ve druhé kapitole se v kapitole třetí Festugière věnuje pojmu epikurejské přátelství. Konstatuje, že přátelství bylo běžné i v jiných řeckých

filozofických školách, avšak zatímco v nich bylo spíše prostředkem, v Epikúrově *Zahradě* bylo cílem samým. To bylo důležité v době, kdy prochází otřesy nejenom občanský život, ale i rodina a např. krize dospívání se stávají bolestnější než dřívě. Epikúros se tak – asi také díky své povaze – stává lékařem duší.

K vlastnímu tématu knihy se Festugière dostává ve dvou závěrečných kapitolách. V první z nich líčí Epikúrovo náboženství. Epikúros chtěl lidi zbavit strachu z bohů, ale odmítal ateismus. Chápal bohy jako nejdokonalejší bytosti. K dokonalosti patří klid, a proto se nedá předpokládat, že by se bohové vytrhovali ze své blaženosti tím, že by reagovali na to, co dělají lidé, případně na jejich přání a prosby. Přesto Epikúros doporučuje vyzývání bohů a modlitby k nim. V tomto uctívání však člověk pouze vyjadřuje svou úctu k bytostem, které tvoří jeho morální vzor.

Na rozdíl od řeckých vzdělanců, kteří se snažili chápat jako bohy nebeská tělesa, Epikúros tento postup odmítá. To Festugière vysvětluje v poslední, páté, kapitole. Podle něho byla pro Epikúra nepřijatelná nezvratnost nebeského řádu a chápání hvězd jako osobních bohů. Ještě více nemohl souhlasit s myšlenkou stěhování duší spojenou s ideou trestu. Takové náboženství bylo podle jeho názoru příliš fatalistické a rozdíl mezi pozemským životem a životem v podsvětí by zmizel.

Na závěr Festugière srovnává Epikúrův etický přístup s přístupem stoiků a skeptiků, poukazuje na shody a rozdíly. I to svědčí o tom, že pojal svůj rozbor Epikúrova náboženství jako součást spíše etické problematiky.

Festugièrův výklad je přehledný a srozumitelný. Ke čtivosti knihy pro českého čtenáře přispěl i velmi pěkný překlad R. Hoška.

IVANA HOLZBACHOVÁ